

04 33337

163

Preis 30 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 10 К. (4 рублі), піврічна 5 К. (2 рублі), квартальна 3 К. (1·20 рублі). :: Ціна сього числа 30 сот. (15 коп.).

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege, Tür 19. Адміністрація: Tür 6.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

III. рік. Ч. 1—2.

Відень, 6 січня 1916.

Ч. 61—62.

До наших передплатників і прихильників.

В 1916 р. виходитиме „Вістник Союзу визволення України“ з такою самою програмою, як досі. Умови передплати лишають ся ті самі, хоч кошти видання незвичайно побільшили ся. Немає що зазначувати, що чим більше передплатників здобуде видавництво, тим кращу має можливість розвинути ся та вдоволити бажанням своїх читачів. Просимо наших передплатників відновити як найшвидше передплату на 1916 р. і з'єднувати нам як найбільше нових передплатників.

У другий Святий Вечір.

Дуже незрівноважені ті почування, з якими засяде велика українська родина до сьогорічної Святої вечері, вже другої за час теперішньої великої війни. Одначе сумні почування переважатимуть. Чи-ж багато є таких Українців, котрим доля зашадила невтишеного болю за час дотеперішньої заверухи? Зілле просфору слезами брат і сестра по втраті брата чи братів, батько й мати по втраті сина чи синів, заллють ся слезами сироти по втраті батьків. Про матеріальні шкоди й не говорити! Й як не біль з причини того, що стало ся, то томлива непевність і страх, щоб щось страшне не стало ся, зроблять сумним се велике свято веселости в українського народу.

А чейже, хоч який страшний біль давить наші груди та душить наше горло, не розпливати ся нам у слезах, не зойкати, не попадати в розпуку. Скільки не присягали ми, що душу й тіло положимо за вищу, святу справу рідного краю, рідного народу! Се були слова, а теперішня війна зажадала діл, згідних з тими словами. Найкращі сини України, котрим завдячуємо не то весь поступ українського народу, але й факт його істновання як окремішньої нації, своїми засадами, які нам полишили, своїми ділами, життям і смертю засвідчили нам великий заповіт: у рішучій хвилі все віддай: майно, батьків, дітей, жінку, мужа та власне життя — за Україну. Не

плакати нам, бо предмет нашого хоч як нестерпного болю се-ж ціль усіх навчань доброї Українки-матери й доброго Українця-батька для свого сина чи доньки, доброго вчителя для свого ученика чи учениці, доброго українського публіциста, найкращих українських письменників. Не плакати нам, бо всі ми як тверду конечність привитали вибух війни — та знали, що вона вимагає страшних жертв, але погодили ся з неминучим фактом у тім справедливім переконанню, що наше життя настільки має вартість, наскільки воно потрібне вищій, загальній справі українського народу й усього людства.

Та й усі ті, що полягли на полі слави за кращу будучність України, лишили нам у своїм завіщанню не домагання, а просто моральний приказ з подвоєною, потроєною енергією працювати для тих ідеалів, за які вони своє життя положили. Не плачу жадають вони від нас, не розпуки, а холодно розваженої, зате гарячково виконаної зорганізованої праці, відповідної тій переломовій хвилі, в якій судило ся нам жити. Новий Українець народжуєть ся, повстає новий світ, а оглядати його могутність і красу матимуть змогу щойно наші внуки та правнуки.

Заскочив нас великий історичний час мало приготованими, щоб не сказати зовсім неприготованими. А до тої недостачі додаємо свіжі помилки, які вже можна оминати. Наш час се сильніше, ніж звичайне,

Львівська державна наукова бібліотека
4296

але все-таки тільки одно звено на протязі цілого життя української нації. І зрозуміння того звена з огляду на попередні й дальші вимагає від нас хвиля. А ми, дрібничкові, не вміємо достроїти ся до тої малої, хоч як важної, хвилини в історичнім життю української нації, але міримо всі випадки своїм коротесеньким людським часом, котрий зачав ся тоді, як ми прийшли на світ, а скінчить ся з нашою смертю. Тимчасом уся наша діяльність, усі наша змагання повинні виходити з доброго зрозуміння, як ваги теперішньої хвилі для budouчого життя цілої української нації загалом, так зокрема нашої безоглядної відвічальности перед грядучими поколіннями, зі зрозуміння, що наш час з його всіма страхіттями, болями, сподіваннями, розчаруваннями — все те тільки хвиля в ступневім розвитку нашої нації. Обставини можуть більше чи менше винести сю хвилю над інші, але головно залежить усе-таки від праці нас самих.

Рід і великість праці вказують уже обставини, серед яких опинив ся хто де з Українців. Поможє відрізнити важнійшу від менше важної праці наша мета, щоб кождий Українець почув як найтісніший звязок з цілістю народу й побачив себе повним господарем у власній хаті. З усіх народів, території котрих стали полем бою, ми найнещасливіші. Ми не тільки розділені кордоном, котрий не дає нам можности такого спільного ділання, яке вважаємо відповідним у даній хвилі, але й хоробливим нахилом виявляти свою індивідуальність у справах, в котрих просто конечна як найбільша єдність, як найбільше підпорядкованне власної волі загальній справі й ось на щасте, не зважаючи на се все, ми все-таки всі без огляду на кордони, на партії вдивили ся в одно світло, що являєть ся зорею нашої кращої будучности, наших сподівань, нашої мети, котрої так потребуємо, як риба води, — в Українських Січових Стрільцях.

Символом чого являють ся вони, знаємо, ще більше відчуваємо. А зрозумінне й відчутте тої мети, задля якої вони сміливо глядять смертн в очі, вка-

зує нам кождому роботу для тої самої ціли: в хаті, селі, місті, ширшій громаді, в товариствах й організаціях. Як Українські Січові Стрільці значать сліди свого істновання та своєї історії вчинками безприкладної геройськості й посвяти, так таким учинкам мусить відповідати пожертвовање українській справі цілої з'єдиненої української родини. Як наша славна, хоч невелика, національна армія великими ділами значила свою присутність у великій війні, як українські сміливі полки тільки славу здобували та здобувають українській хоробрости, так наша праця мусить бути така посвячена, така велика, так відповідати теперішній великій хвилі, щоб наші потомки не закинули нам, що ми переспали слухний час, або, що гірше, вели роботу на млин обох наших споконвічних ворогів на сході та на заході.

По предовім часі літературного й політичного романтизму, по завзятих боротьбах за виборенне та вдержанне національної окремішности — ми сьогодні сягаємо по нашу державну незалежність. Від розвязки української справи роблять залежним кожде будуче уложенне політичних відносин на сході Європи. Й горе нам, як наша праця в усіх напрямх не йтиме в парі з значіннем розвязки українського питання для цілої культурної Європи, горе нам, як не візьмемо як найживійшої участі скрізь там, де щось рішаєть ся про наше завтра.

Святом віри й надії є свято Христового Різдва. Сю віру й надію вливають у нас наші борці за українську державну незалежність — Українські Січові Стрільці, сю віру вливає в нас широке заінтересованне в Німеччині українським питанням, зрозумінне ваги українського питання в Болгарії, Румунії й Туреччині. Не захитають сеї віри й ті розчарування, які, думаємо, тільки хвилево переживаємо на зайнятих українських землях. Але в кождім разі наші сподівання матимуть тим міцнійшу основу, чим більша, доцільнійша й краще зорганізована буде праця цілої української громади.

Рік тому.

(Спогади У. С. Стрільця).

Другий рік святкують У. С. Стрільці велике свято Різдва в полі. Другий рік! Як багато часу минуло, як багато праці перебуло ся, які великі трагедії пережило ся, скільки думок передумало ся! Другий раз святкувати те саме свято в полі: який глибокий зміст криєть ся за тим простим висловом. Скільки многоважної історії, скільки особистих переживань він замикає в собі. Проминув короткий час та як глибоко змінені обставини!? На щасте змінені вони на краще, та чи сподівав ся хто такого рік тому!? Чи дивили ся стрільці рік тому такими самими очима на

се свято й чи такі самі веселі мрії снували? Чи в тих самих сторонах витали їх золоті сні?

Чотири місяці товкли ся стрільці вже в Карпатах. Зазнали багато, переважно горя, бо радість, хоч і була, то зникала під перевагою тих нещасть, що на нас валили ся. Декілька разів розпочинали ми офензиву, а в результаті було, що ми опинили ся аж глибоко на Угорщині, коло Поляни. Се доводило нас до краю. Дотепер ми окровавлювали тільки свої крила та збирали в серці щораз більше жовчі та зневіри.

Там десь далеко на півночі, за високими, снігом окутаними горами, жила наша рідня. Та чи жила? Що з нею, як її поводить ся, — ніхто з нас про се нічого не знав, як виїжджали ми, навіть не було часу попрощати ся! Нас тоді обманювано, ніхто не знав, як далеко й на як довго їде, але й ми самі так були настроєні, що в противну, невеселу вістку не були б повірили. Ах, які ми ще тоді були діти, як зі співом покидали рідні сторони. Ми були певні, що за декілька днів, найдалше за кілька тижнів ми знов повернемо в ті сторони, але вже як горді борці. Будемо знову їхати, співаючи, але в противну сторону, на північ проти клятого ворога! И тому ми так безжурно заїхали аж у так далекі сторони. З початку, здавало ся, доля нам сприяла: ми не довго забавляли на угорській рівнині, але одушевлені летіли в грізні Карпати, з запалом в очах, з огнем боротьби в душі, щоби прогнати та розторощити ворога, що посмів сягнути рукою навіть у наш останній куточок, і щоб також заглянути в рідні сторони.

По довгих ожиданиях ми стрінули ся вкінці з тим ворогом. Та що нам судила доля? Ми мусіли уступати перед ним

Потім ми знову зірвали ся до лету й тут нам знов щастило. Ми виперли ворога з останніх становищ у Карпатах, зіпхали на рівнину, а й тут не гадали спочивати, але перли дальше перед собою раз побитого противника.

Перед нами була широка рівнина, рідні сторони, далека дорога, велика праця, широкі перспективи, високі мрії. Ми були в молодечім запалі. Та тут знову доля гірко закинула собі з нас. По наших важких успіхах, ми впоєні побідою мусіли завернути, мусіли добровільно, не примушені до того ворогом, опустити ті поля, які ми видерли йому в завзятім і славнім бою, мусіли без безпосередньо причини подати ся назад. Ах, як прикро се нам приходило, як болюче та соромно! Наші серця були переповнені горем. А потім нас доля зовсім не щадила. Потім ми мусіли подавати ся назад і недобровільно і то щораз дальше й дальше. Під натовпом тих ударів переповнили ся наші серця вщерть болем.

Ми не журили ся вже тими невдачами, ми вважали їх за самозрозумілі. Ми отупіли на них. Ми могли тільки сміяти ся над тим і жартувати, від чого краяли ся наші серця. Ми зжили ся з ролею тих, що засуджені на терпіння. Ми зрезигнували зі своїх надій, мрій, ми не вважали за можливе дістати ся навіть до рідних сторін. Ми цинічно відносили ся до всього; навіть до найбільших святощів. І тільки білими круками були ті, що „contra spem sperabant“, (сподівали ся проти надії), що задержали давній запал і надії, що піддержували тих, котрі впали на душі, й жадали видержати.

А боротьба шаліла. Минула давно осінь, яка одинока мала бути свідком великого трагічного видовища, прийшла сувора зима, та страшна гірська зима, що своїми глибокими снігами й високими морозами наводила страх на всіх, а боротьба шаліла дальше. А для нас не було ані одного проміння надії. Ми перестали вже сливе відчувати, ми перемінили ся більше в воєнні машини. І серед таких обставин прийшло Різдво. Серед звичайного ходу обставин звичайний день, який назверх нічим не ріжнив ся від інших. Так само світило сонце, так само блискіт сніг, так само шумів потік під льодом, такі самі сумні вістки доходили до нас. —

Так було на-зверх, але що діяло ся в наших серцях? Які думки пересували ся через наші голови?

Маленьке порівнянне того, що є, з тим, що було, наповнювало наші серця безмірним болем і сумом. Недавно, один тільки рік тому від тої хвилі сливе всі з нас сиділи в родинній хаті, серед рідних, дорогих осіб: батьків, сестер, братів, а деякі навіть жінок і дітей, овіяні там родинним теплом і любовю, що так добре ділає на нерви, розворушені життєвою боротьбою. Тому рік на ту хвилю ми ставали дітьми, забували журбу, клопоти, а віддавали ся вповні безжурній веселости, хоч на малу хвилю. То було тому рік. А тепер? Замкнені далеко між високі гори, глибокі яри, понурі ліси, далеко від родини, про яку ніхто не знав нічого певного, чи ще є, чи має дах над головою, чи не знущаєть ся над нею ворог!? Самітні, а до того весь час у праці, часом у величезнім фізичнім перемученню, вічно маючи смерть перед очима, позбавлені зовсім тої родинної атмосфери, що усмирює навіть найбільші болі, — ми мали святкувати Різдво, те найбільше діточе, родинне, ніжне свято. Чи не було се болюче бачити, що звичайна щоденна праця й напруженне не уставали, не вважаючи на те, що надходило таке інтимне, ясне свято; що ми примушені дріжжати від зимна й нервового напруження тоді, як десь інші дріжжати від радості!? А що роблять у тій хвилі наші рідні, як що вони живі, чи веселі, чи може гризуть ся так за нами, як ми за ними? І тоді найболочійше виступала туга за родиною, рідними, туга, якої не знало ся в звичайні воєнні дні. Пора немилосердно приневолювала до думання. Та найбільш боліла нас та безвиглядність у наших національних справах. Невже нам не судило ся зазнати хоч дрібки щастя, радості, не вже нас вічно переслідуватиме невмолима Ерінія? Чи так понуро, тяжко, прикро має бути й на будуче? — Серед таких думок завитало до нас, у глухе гірське сільце угорської України Різдво. Доля хотіла, щоб перевели се свято між своїми, але те, що ми бачили кругом себе, не наповнювало нас веселими думками... Противно, близька присутність страшної нужди й темноти угорських Українців ще збільшувала нашу розпуку. Ми й наше окруженне, не могли викресати веселости, могла вона явити ся тільки з далеких сторін. І вона прийшла, аж з далекої столиці знад синьою Дунаю. Прилетіли розрадою гостинці жіночого комітету, приїхали відпоручники Боевої Управи та принесли зі собою слова розради, надії. Від них довідали ся ми, що не одинокі ми, не опущені, що крім нас є ще люде, які також борять ся за волю України, що вони не стратили надії, але думають енергічно направляти занедбані справи. Довідали ся ми, що поважні чинники розуміють вагу нашої справи та що хочуть нам допомогти, тільки треба ще дещо пождати. І хоч деякі з нас у той великий день з прибитими серцями йшли на звичайні стежі, то ті щасливці, що зостали ся, з захопленнем слухали слів розради, які на збірці цілого курія, а потім на сходинах старшини, вливали відпоручники Боевої Управи. Треба було набрати надії на кращі часи — й ми набрали її. У нас повстав знову великий запал, тим більше, що надія, хоч маленька, не опускала нас ніколи й не могла опустити молодечих сердець. Ми могли на хвилину бути прибиті, але надії та мрій не могли позбутися. Коли-ж ми довідали ся ще, що ми не одинокі, — в нас вибухнув ярким полум'ям молодечий запал, віра в кращі часи вернула знову. Нам знов усміхнула

ся будучність. І тепер ми привчилися дивитися далі сміло в очі, не зражувати чим небудь, а вперто, просто прямувати до остаточної цілі. Ми вже загартувалися на всі дари долі, ми навчилися їх терпеливо зносити та ждати. Сього одного дуже важного навчилися ми, а саме ждати, ждати навіть дуже довгий час і ніколи не тратити надії. І ми її вже не тратили, але снували золоті мрії. І ми з запалом, з огнем у душі та в очах йшли в дальший бій, кидалися на ворога й уперто, безоглядно вгризалися в нього, примушуючи його уступати. Правда, ми полишали по собі криваві сліди, свідків нашої слави, але ми вже не уступали ані на ступінь перед ворогом. Навіть, як він ішов на нас кількадесяткратною перевагою й хотів за всяку ціну відкинути нас, ми Маківкою показали, що ми можемо. Серед безрадянських боїв, стелячи через рідну галицьку Україну криваву стежку, дійшли стрільці аж до широких подільських степів, перед ворота поневолених братів. Стали там, де думали на початку стати; й там їх захоплює друге Різдво. Друге Різдво в полі! Яка велика праця за собою! Які перспективи перед собою! Які змінені відносини, обставини! Тепер стоять стрільці, не закинені далеко від родини в карпатські нетри, але серед рідних степів. Тепер їх очі не напружені

за верхи Карпат, але в сторону славутнього Дніпра. Тепер у них не слаба надія на перемену долі й щасливіше завтра, але горда певність у свої сили та святу справу, почуття задоволення по відбутій праці увільнення рідних сторін від ворога, слава серед чужих і своїх, а також докладні вісті про тих своїх і можливість побачитися з ними! О, як змінилися часи, скільки пережило ся, як багато навчило ся на будуче! Ми знаємо, що хоч які тяжкі удари завдавала б нам доля, ми їх видержимо, ми маємо за собою довгий досвід.

На хвилюк спинилися стрільці над Стрипою, що записала ся в їх історії кривавими, але й золотими буквами, задержали ся, але тільки на хвилиночку, щоб набрати віддиху до далекого лету, до далекої дороги, до золотоверхого Києва. Що перед роком було мрією, — стало дійсністю. Що тепер є ще мрією, може в недалекій будучності стане дійсністю. Серед таких думок будуть стрільці святкувати сьогорічне Різдво. Не понурі, чорні, як минулого року, але ясні, веселі, милі в них думи, високі, найгарніші думи вояка України.

Де й серед яких обставин святкуватимуть У. С. Стрільці найближшого року Різдво?

Відень, грудень 1915 р.

Микола Онока.

Між окопами.

(Оповідання).

Така страшна була днина, що страшнішої годі собі уявити. Звичайно починало ся коло десятої, одинадцятої години, — сьогодні перед дев'ятою впали перші стріли, а вже потім ненадбери гори повідкривали свої пащі й ревли підземними гомонами, немовби небо розірвало свою сиву скатерть і засипувало нас шрапнелями.

Уже коло полудня така нас обхопила втома, що люде падали бездушно та ждали, самі не знаючи, чи діждуть ся кінця того пекельного гомону. Годинник, на який кидаю в одно неспокійно очима, ані не думає посувати ся наперед. Ще в життю мені не минав час так помалу, як тої памятної днини.

Нарешті почало смеркати.

— Ще хвиля, хлопці, й будемо віддихати! — мовлю до найближчих сусідів.

— Ой, колиб! — почуло ся зітханье.

— Правда, що вже не так парять!

— Відай лекше стає... Ая...

— Ж-ж-ж! — засичало нам коло вуха.

Чим ставали рідше грімити вистріли, тим сильніше вибивав ся кожний різкий звук, що летів до нас з ворожої сторони. Коли ми вже могли вловити вухами лет поодиноких куль, — знак, що вони чимраз рідше починають сипати ся. Душа між одним і другим стрілом має хвилину відпочинку, стає вразливою на інші зверхні голоси, увільнюється з стану бездушного отупіння. Дивним дивом бачиш, що паде сніг великими пластами. Глянеш навкруги, а він уже присипав добре землю. Чи не падає вже від полудня? А досі ніхто й не зазримів того. Оглядають ся, дивуть ся. Тут і там починає висувати ся обережно голова з окопів. У туж таки мить ховається, бо карабінні стріли не вмовкають. Але що вже вони, коли замовкли злощі дула гармат.

Дивлю ся на годинник. Бачу годину, але не можу докладно зміркувати, яка се пора. На дворі стало темніти. Ізпід обляків сипле густий пластовець і прислонює темняву вечера.

— Видно, вже досить на сьогодні, — мовлю, споглядаючи довкола себе.

Немов у відповідь на мої слова як не гримне десь глухий гомін, як не розкотить ся по верхах гір... Мимохить голова принизила ся, сховала ся під захорону окопа. Цілком непотрібно. Стріл вицїлено в инший бік, коло нас не чути було зловіщого: „ж-ж-ж!...“

— То ще на добраніч! — почув я недалеко себе.

Тимчасом настала вже важка темнота. Люде, як стояли, падали в окопи, обезсилені, перетомлені. Душі не чули в собі.

Йшли вже прикази, щоб полева кухня лагодила харчі, але й се не зробило великого вражіння. Треба було перекрадати ся по декількох, летіти під стріли ворожих карабінів кількасот ступнів до хати, де за безпечною стіною стояла кухня. Їсти, що їсти й коновками нести харчі до окопів. Одні вертають. Іде нова партія.

Доки ще сили були, то на вийграшку летіло ся. Не одному не довело ся долетіти, не одному вернути не пощастило. Нікого се не відстрашувало, нікого не бентежило. Але сьогодні вже сили почали нас покидати.

А ще тривожила найбільш усіх нас думка, що може повторити ся приказ, котрий ми чули декілька ночей одна по одній: „На баїгети!“

Йшла про се німа розмова — без слів — поглядами очей. А в відповідь чути було то тут, то там голос безсилля: „Годі вже! Не видержить душа!...“

Три ночі не спали. Цїлу днину в огні та в болоті — в ночі приступ на баїгети. До тої міри висилили ся, що

надлетить шрапнель, то лише вже з привички кинеш за ним оком. Бачиш, як розсипався десь оподалік і вже не журишся ним. Якби тебе в одній хвилині навіть не стало, — байдуже! Може й легше було-б; минулась би страшна мука.

А вже найгірше стояти було в грязі по кістки. В одно й дош і дощ і дощ — цілі тижні січе дрібенький, жили з тебе висотує, душу виширає. Колиб бодай троха примерзло!... Аж сьогодні стало нам легше дихати, як ми діждалися снігу. Вся наша надія, що бодай з грязі зможемо вирвати ся.

Коли ми перед трьома днями вперше почули приказ до атаки, в нас вступив дух. То як сидиш скулений і майже не рушаєшся, — заціпенієш увесь. Вже куди краще загріти ся бігом, нападом, боротьбою. Але одна ніч і друга і третя в надлюдських змаганнях, а цілий день в огні гармат, промочений до костей у воді й болоті, як де, й до колін, — не видержать, хочби й які сили.

Ми сиділи в ожиданні чогось, що мало стати ся, що ждало нас неминуче; не думали боронити ся, прийде приказ, — не пора на розумовання, не пора на жалі, нема сильних, слабих, здорових, недужих, кріпких й обезсилених, усі однакові, всі здатні виконати рішучий приказ, найменшу дрібничку, перевести з найбільшою докладністю. Прийде приказ, — ми перемінюємо ся з ослабленої маси висилених, перетомлених, продроглих людських істот у сталеву машину, яка, пущена в рух, не спинить ся, доки не переведе успішно своєї роботи.

Ми ждали на приказ. Знали, що прийде, вірили, що ввіллє в наші ослаблені душі нової, свіжої енергії. Не бояли ся, щоб нам сил не стало. Отож тепер тим більше кожний хотів свobodно захопити того цілющого ліку на перетомлене тіло — вечірнього спокою.

Сиджу, чи радше лежу, привалий, згноблений, чую, як останок сил мене покидає. В голові гуде ще гук гармат, перед очима літають блискавки шрапнелів. Давно вже замовкли грізні дула скажених звірів, давно вже розсипали ся останні відомі вогняних їх подихів, а я ще в одно переживаю вражіння тої грізної днини. Здаєть ся, вмирати буду й ще вони пролетять мені перед очі, так врили ся в мій мозок, у мою душу.

А може?... Може придуть колись погідні, спокійні дні в моїм життю, може забудеть ся та грізна пора проливу крові, може замовкнуть у моїй душі ті скажені реви розсатанілих машин, може занімють ті дикі стогони безобразних тіл, пошарпаних відломами заліза, стали... Може колись примеркнуть у моїх очах ті грізні вирази лиць моїх товаришів, що вють ся в одно коло мене в ровах, на чистім полі, в лісах, куди не доведеть ся стрінутись із огнем ворожої батареї.

А може?... Може ще днина — одна, друга й не стане в одну мить у мене пам'яті, збліднуть усі прожиті картини, замовкнуть усі вражіння моєї душі, світ змеркне мені перед очима й я збратая ся в лоні одної могили з приятелями й ворогами, друзями й...

Ні... недругів у мене немає, — шибнула мені думка крізь голову й я усміхнув ся гірко. — Що мені винні ті люде, хто зна, чи не брати мої, що на них звернене дуло мого кріса?

І я почав нараз пригадувати собі всіх своїх знайомих Українців із російської України. Не перечислив би їх. Хто зна, чи в отім окопі, на який ми сьогодні без сумніву підемо приступом, не знайдеть ся декілька моїх найщиріших приятелів, з якими переговорило ся стільки ночей, розправляючи про всілякі питання нашого життя? Хто зна, чи не востроплю я в ворожі груди гострого, блискучого свого знаряддя вбійчого та в туж мить чи не побачу виразу смерти на лиці свого найщирішого друга? Може саме того, з котрим ми стільки переговорили про питання визволення України?

І тут на далекій Лемківщині, на окраїнній українській землі ми порішимо долю нашої участі в визволюванні українських земель. Порішимо твердою, блискучою сталеву востропленою рукою друга в дружні груди?...

Хто знає, чи не жде мене таке сьогодні?

Нараз мої думки звернули ся в инший бік. Я почув якийсь дивний звук коло себе. Дивлю ся й очам не вірю. Мій сусід, завзятий вояк, який у подив уводив мене своєю відвагою, своїм завзяттєм, — плаче. Сидить сердешній на мокрій землі, зловив голову в обі долоні й дійсно... плаче.

Я аж не йму віри.

— Миколо! — мовлю сердечно. — Вам що?

Мовчить. Навіть не глянув на мене.

— Миколо! — мовлю в друге й трусував його руку своїми пальцями. — Ви плачете?...

Поглянув на мене сумними своїми очима й мовчить.

Устаю, сідаю проти нього й стараю ся розпитати, що йому.

— Нічого! — було перше його слово. — Дурний хлопський розум, тай стільки всього.

— А все-ж-таки?...

— Кажу вам, що нічого.

Ми сиділи так хвилину мовчки. Сніг падав нам на руки, лица, топив ся та втому проганяв. Освіжував нас.

Нараз із грудей Миколи добули ся глибокі, сумні слова...

— Мені згадала ся жінка, діти. Що вони сердеги сьогодні діють?

— Чоловіче! Якби так кожний із нас думав про те, що діють наші жінки, діти, наші тати, мами, рідня.

При сих словах такий жаль здавив мені серце, що я ледви поздержав страшний вибух плачу. Зловив кріс Миколи, що стояв коло мене опертий о бік окопа та крикнув у розпуці.

— Краще, ади наладований, приціли собі до голови й в одній хвилині немає в тебе ні жінки, ні дітей, ні рідні. Усіх забудеш на віки.

— Вірте мені, що я не раз уже гадав таке зробити, — промовив сумним голосом Микола.

А я в мить отверезив ся зі свого плаксивого настрою. Побачив, що замість злагодити біль закуреної людини, я своїми необережними словами ще більш розранив обкипіле кровю його серце.

— Миколо! — мовлю, зловивши його за руки. — Отямте ся! Що доброго зробили-б ви своїм рідним. Богу дякуйте, що вас сокотив від прички до сеї пори, та просіть, щоб далі милував. А вернете, тоді будете думати про рідню. Липіть!

А Микола говорить далі тим самим сумним голосом:

— Хиба ви не знаєте, що сьогодні „Святий Вечір“? Де вони біднячки блукають у се рокове свято? Чи між добрими людьми, чи де в лісах, дебрах? Чи живуть вони, чи де позамерзали в снігах, погибли з голоду?

Я знав історію його рідні, його села. Мені дуже жалко стало сердешного Гуцула. Не міг його потішити, розрадувати. Одно, що я міг і хотів йому зробити: то вислухати його жалів. Дати виговорити свій гіркий біль, — хай лекше стане душі. Я слухав, хоч серце рвало ся, а він говорив, говорив... Цілу трагедію своєї душі мені повістував.

Оповідав, як він зійшов з верха в село до громадського уряду й там сказали йому грізне слово: Кличуть.

Трохи не впав. Так в очах почорніло, а гори стали отак крутити ся, як той петруг у саку.

Кличуть. Треба йти. Коли?

Зараз таки?

Зараз? Адаже-ж він не сказав дома нічого. Жінка не знає, діти... То на війну йде, не в Косів. Божечку святий! Як таки не попрощати ся?

— Зараз прийдуть жандарми й заберуть до Коломиї.

Дві, три години й він уже верне. Розпорядить маєтком, розділить, що кому припаде.

Не дозволили. Не бачив ся ні з жінкою ані з дітьми. Не розписав між них маєтку. Не розпрощав ся з ними. Крикнули збирати ся. Прийшли паничі. Пішли всіма до міста. І від тої днини не має вже вістки від жінки. Не знає, чи живе вона, що діє. Не знає навіть, чи вона дістає його письма.

Микола урвав. Дивить ся якось так дивно перед себе. Сидить мов закам'янілий, коло нього присіло декілька слухачів і кождий свою думку думає.

А нараз почули ся чим далі спокійні, лагідні звуки голосу Миколи. Якби нагадуючи собі щось, почав оповідати свої воєнні пригоди.

Як били ся, як гонили ворога перед себе, як зайшли в його край...

Помалу, докладно, з великою плястиккою оповідав усе, що пережив, що бачив власними очима. Здавало ся, зладив біль своєї душі тими широкими описами.

Нараз перемінив ся його голос. Дивно почав дріжати.

— Ідемо, йдемо, таки душі в собі не чуємо. Йдемо знайомими селами. Вже недалеко нашого села. А гармати так гремять за нами!... Що то ще сьогодні!... Іграшка — сидіти й голову сокотити. Але то йти в дощі вогню! Ой! То не кождий видержить.

Слухачі притакували головами. Ледви, чи хто з них був у тому поході. Звели їх з ріжних відділів до купи. Але ледви чи хто з них не відбув такого походу, про який говорив Микола.

— Як ми входили в наше село, я дуже зрадів. Може хоч на хвилину дадуть припочити. Може збіжить моя з груня, — поговоримо хоч ту хвилинку, заки піду далі світами. Але чогось не було в мене великої надії. То за нами гримить, а ми йдемо, йдемо, ніг не чуємо, а йдемо!

— Ой, то не жарти! — докинув уважний слухач.

— А мене ще одно гонить, сил додає. Ще перейду шматок і вже побачу свою хату.

Урвав. І мимоволі похилили ся голови слухачів. Вони вже чули се оповідання. Знали, що він там побачив.

А Микола питаєть ся їх жалібним голосом:

— Чи ви знаєте, що в моїй душі діяло ся, як я дивив ся на розвалену хату? Ой, відай, ніхто не зрозуміє сього ніколи! Де була моя жінка, де були діти тоді, як тут били ся! Чи в хаті сиділи, чи втекли, заки зачала ся крівава розправа? Ніколи я не міг дізнати ся. Крізь наше село ми пролетіли, не спинюючи ся. Не було коли навіть оглянути ся. І пішли світами. А тепер, куди не рушу ся, в одно бачу перед собою свою розвалену хату, в одно мені жінка й діти перед очима. Нераз утомлений кину ся на землю, хотів би венути, відпочити. Ще не зажмурю очей, а вони вже приходять до мене. Прокину ся й такий мені туск здавить серце, що трохи не мину ся. Що вони біднятка діють, куди вони сиротятки дівають ся!

Зітхнув глибоко й сидів мовчки, вдивлений у беріг окопа.

Нараз застогнав зрезигнований:

— Як то все перебути, як то все перетривати...

Коло нас зібрав ся гурток слухачів. Хитали головами, зітхали... Коли Микола скінчив оповідання то сей, то той і своє горе висказав. Здавало ся, лекше стало кождому на душі, як міг скинути камінь зі свого серця.

Почали згадувати „Святий Вечір“, завтрішне Різдво й якась така туга обхопила всіх, що слова вмовкали на устах, розмова рвала ся, запанувала розбільна мовчанка. Вона страшнійша була, ніж найжалібнійші слова. Бо слухаєш жалів людини, то чуєш її біль, її розпуку, — вони задавлюють твої власні почування, заглушують терпіння десятка, сотні, тисячів інших товаришів недолі. А втихло останнє слово, — зачинаєть ся невисказана словами журба-мова всеї тої громади закопаних у глибокі земні рови людей, чуєш німі дріжання їх сердець, незаспокоєні їх сумніви, невтишені тривоги. І враз обсядуть тебе роєм твої власні клопоти. Згадаєш рідню, давнє життє, зруйноване грізним молохом; непевність, що дієть ся там, де ти поклав свою працю, тривога, яка жде тебе будучина, сумніви, чи загалом ти маєш право клопотати ся будучим, не знаючи, що принесе найближша хвилина, — все те, немов оркан, злопотить у твоім мозку, таке там счинить спустошення, що голова твоя опадє обезсилена на стіну рова та звялений, розторощений, безнадійний лежиш, неначе мертва колода. Помалу твій зір паде на лиця найближчих: розпуку в них читаєш, зневіру, затаєні болі... Чимраз ростє той гурт людей, кинених, як і ти, в отї земельні канали, на поталу розсипаних шматків прапнелів. Читаєш на тих лицях нудьгу, втому, напруження нервів...

Чим довше триває мовчанка, тим більше грізний стає настрій гурту...

Я найдужше бояв ся таких хвиль. Звичайно хтось загляв, починав сварку, до нього приставали інші, найдикші інстинкти проявляли ся серед гурту; здавало ся, кождий хотів свою журбу втопити в повені лайок, проклонів, грубих слів, які в иншу пору й не продерлись би крізь уста. Оживлювали ся лиця, затуплювала ся душа, не знати звідки з'являв ся свобідний сміх, починала ся весела розмова, жарти... Приходила команда, всі схоплювали ся на ноги, оживлення, напруження, вижидання, запал, енергія... Завзятий атак, затрата особистих почувань, одноцільна, безумна маса, грізна в своїх рухах, безпощадна в наслідках своїх діл.

Дивлю ся на своїх товаришів і де не взяла ся в мене думка, що ще лише хвилина й сей наш гурток, схвилюва-

ний різдвяними споминами, перетворить ся в одну мить у заїлих борців і замість гірких дум про рідне село, жінок і дітей, які засіли в головах та душу розривають, на їх устах залунають шалені оклики: урра! Замість, щоб кинути тут із лицями, залитими слізми, вихром полетять з найженими багнетами на ворожі окопи. Різдяний „Свят Вечір“ окроплять ворожою свіжою кровю.

Ще більш упевнювала мене про се грізна тишина, що залягла не лиш у нашім гурті, але скрізь по окопах, як далеко можна було заглянути. Усюди спокійні, мовчазні гуртки, де кинеш оком, — сумні, задумані лица.

Незамітно перестав сипати сніг, — упало його стільки, що біліла ся земля, укрит деревом, що тут і там росли між окопами. На небі показали ся зорі: одна, друга... цілі їх тисячі. Глуха, лагідна ніч ще більшою тишиною вкрила нашу становища.

Злетіла на нас дивна тривога виждання...

На мене повіяло подихом сердешного родинного тепла. Сива, похилена голова мого батька виринула передо мною десь якби в нашій любій хатчині — в яснім освітленню. Сидить старенький тато й дуже зажурился. А мати сіла в кутку та проливає мовчки слези. Ховаєть ся з ними, щоб не доводити батька до розпуки. Стіл заставлений до вечері, а вони й не торкнули ся страв. Сидять і дожидають ся. І враз то одно то друге поглядають нетерпляче на двері. Ануж відчинять ся та прийде їх син.

За своєю великою журбою забули, що їх син не може прийти, що рідна наша країна зайнята ворожим військом, ні пройти, ні продерти ся, ні птахом пролетіти.

Мати отямилась перша. Хотіла довести до краю святочний обряд, щоб покласти стрим журливим думкам чоловіка. Довго думала вже від двох тижнів, чи лагодити святочну вечерю. Порішила, що краще злагодити. Правда, — перша се буде вечеря без сина. Але не лагодити її — ще гірше. Налагодила. Всього й напекла й наварила, як що року: й борщ і голубці й пироги й рибу й кутю й усячину. Тепер те все стояло на столі, а їсти не було кому.

А старий батько, що сивий був, — тепер до крихти побілів, що був пригорблений тягаром свого віку, тепер пригнув ся до землі, прибитий журбою. Одного сина мали й уже шостий місяць, як ніякої звістки від нього. Чи живе він ще? Чи може й слід за ним замели десь у чистім полі під самітною могилою.

— Годі вже, таточку, сумувати, — мовить старенька мати, а сама трохи не залетєть ся слезами. — Зачинайте.

— Лишіть ще, мамо. Не піде в горло.

— Доки-ж нам ждати? Й чого? Сідаймо...

І замість коло стола сіла знову на своє місце в кутку хати, а слези почуріли їй горіхами по лиці.

— Мала-б ти вже раз, мамо, розум! — промовив із докором батько. — Чого вічно плакати, куди повернеш ся!

— Я бодай виплачу ся, тай лекше мені стане, а ви, таточку, й не плачете, а вже вас нема й половини того, що були. Воліла-б я, щоб ви раз виплакали ся й перестали журити ся. А то й того немає, а ще як і вас не стане, що я робитиму.

Не договорила. Таким се сказала жалібним голосом, що батько розплакався уриваним, твердим риданням мушени. Не плакав, — стогнав із глибини закрівавленого серця.

А під вікнами хати залунали сердешні слова нашої коляди: „Бог предвічний“...

Обоє схопили ся на ноги... ідуть... виходять з хати...

Хата цепає... Міняєть ся картина... Чинить ся великий якийсь рух...

А грімкий голос коляди лунає, як дивний, чарівний хор ангелів...

...„Прийшов днесь із небес,

Щоби взрів люд свій весь

І утішив ся...“

Глуха тишина ночі стрівожила ся. Й ляком обходила земляні окопи. Підносять ся голови, здивовані, стуродовані, — не вірять ся, щоб се правда...

— Що таке? Хто колядує?

...„В Вєфлєємі народив ся...“

І заки отямили ся, хто се, звідки той голос, залунало скрізь, як довгі окопи:

...„Мєсія, Христос наш...“

Стужені серця дали волю своїм почуванням. Над приказ команди: „Ні шелєть у окопах“, сильніший був приказ розраненого серця, захват зболілої, стуженої душі. Широкою луною розлила ся коляда, вирвала ся із під землі, з окопів, злетіла в воздуху, могутнім гомоном відбила ся об облаки, об золоті зорі.

І вже ми умовкли, вже скінчили колядувати, а звуки коляди луною котять ся по горах. Вискакую з окопу, — не можу зрозуміти. Чи то справді луна така йде? Ні!... То таки чути спів іздалека, з долини, від ріки. Від ворожих окопів. І ще десь на нашому крилі заблукав кінець коляди. І тут і там... І в наших і ворожих окопах. Неначеби перекликали ся два могутні хори, так лунає в повітрі величя, поважна арія нашої коляди...

В одну мить бачу: за мною повискакували з окопів десятки людей. Чуємо вже виразно: й там, куди наставлені були наші івери, наші багнети, й там у відповідь нам гримить уже над землею та сама коляда.

В світлі місяця, який освітив на хвилину цілу долину ріки, блукають якісь тіни.

І нараз почув ся з долини грімкий голос:

— Здорові, браття!

— Здорові, здорові були! — Посипали ся привіти з нашого та з їх боку!

— Свої, Українці і з сього і того боку.

Я повалив ся в сніг, немов підкошений. В одній хвилині не стало в мене сили вдержати ся на ногах. Я усвідомив собі грізне положення. Цілими днями вогонь гармат і крісів, три ночі страшні приступи — діти одної матери, рідні брати.

Мов крізь сон пригадую собі різдяні привіти: „Здорові з Різдом Христовим!...“, привіти, що радше на безмежний глум подобали, ніж на братній, різдяний поклон.

І ми й вони знали, що за хвилину прийде приказ тай ясна зброя блисне в наших руках і злучить чи одного з нас в одній могилі, зрошеній братньою кровю.

А. Крушельницький.

Гуцульська Мати Божа.

Картина артиста Казимира Сіхульського. — Репродуковано з ласкавого дозволу д-ра Габєрдїцля, директора Державної Галєрії образів у Відні.

З поезій У. С. Стр. Юри Шкрумеляка.

На Христове Різдво.

Благая вість іде по світу нині:
Родив ся Спас, Учитель наш святий,
Ісус Христос, син Йосифа й Марії, —
Несе ключі до царських нам дверей.

Глядять з небес блестячі мільйони,
Всміхавсь щастєм безконечний світ,
Стихав плач, щезають зойки-стони,
Ангельський хор співав у воріт.

Всміхнись, вдовице, жалем, смутком вкрита,
З розпуки вирви серденько своє,
До тебе йде Збавитель з Назарета,
Благи надії він тобі несе.

І ви, народи, перед ним корять ся, —
Нехай залуєне цук різних гармат,
Ви правдою з собою поділіть ся, —
Нехай пригорне серцем брата — брат.

Сховайте меч, подайте дружні руки,
Нехай щеза ворожий знак грань, —
Свобода вам й братньої зоди звуки
Нехай звінчають плач сиріт-вдовиць!

Й Тобі, Вкраїно, по каторзі вічний
Нехай надія щастя заблестить, —
Родив ся Спас, Опікун Твій відвічний —
Тебе Він щастєм волі освітить.

Ворони кричуть . . .

Замкнувши очі, наче в сні
Я бачу образ непривітний; —
Високий хрест, а на хресті
Христос, Учитель заповітний.

Під ним роздерта на снігу
Лежить кривавая шинеля, —
А на обрії білих піл
Палав не одна оселя.

Онтам під лісом білий сніг
Моїму свіжму завівав,
Там кожного борця, що лій,
До сну тепліїше прикривав.

А на дубовому хресті
Ворони сумно — сумно кричуть.
Хто зна, що цурорять вони,
Хто зна, за ким так сумно плачуть . . .

А може по онтим полкам,
Що зза гори виходять, —
У похоронний дзвонять дзвін
І жалібно заводять? . . .

Сміх Отруї.

В первовий шал, у серця жар,
У тіней день, у ніч примар —

Закравсь нечаяно з Аду Дух,
Спинив нараз Всесвіту рух —
Збочив з дороги людські сні,
Фальшиві всунув їм думки, —
Закрав ідеї — все добро,
Що в серцю людським ще було . . .

І блиснув блиск — і гримнув грім,
Злетіло з Аду Духів сім —
І—наче Юда до Христа —
Вчепивсь до серця сатана.
Навіяв чар до людських віч,
Засіяв в серці кляту річ —
І став сміятись — ха, ха, ха!
А кляте чудо дозріва . . .

Сказив ся лод, цезла любов
І блиснув меч, поллялась кров —
І ріже брата рідний брат;
Нема судді, — з нас кождий кат;
І тне мечем, копає гріб,
І тіло їсть неначе хліб —
І кровцю пє, немов вино, —
Чи смерть, життя, — усе одно!

І нищить блиск і сіє тьму,
Своїх братів у пекло пхав,
А сам кричить: життя, народ!..
— І в судорогах сам копає.
А сатана: ха-ха-ха-ха!
Отсе добро, отсе життя!

Галичина в життю України.

I. Вступ.

Історичні обставини спричинили, що український на- рід з періоду завязків своєї державности в окремих князів- ствах не перейшов до вищої загально-національної форми державного життя, тільки попав під панування сусідних держав, під яким, перейшовши ряд змін державної прина- лежности, знаходить ся й досі. Не витворивши власної дер- жавної організації, ані не ввійшовши в цілості в якусь одну чужу державну організацію, не жив він у тих самих умовах, однаковим, одноцільним життєм, тільки залежав у своїм розвитку в окремих своїх частях від різних держав- них умов, зоставав ся під ріжними культурними впливами. Се спричинило, що окремі часті української землі займають окреме місце в історії розвитку українського народу як цілості.

Українське національне відродження застає український на- рід у двох державних формаціях: в величезній більшості в російській державі та меншості в Габсбурзькій монархії, що творить від 1867 р. союз двох держав, Австро-Угорщину. Крім сього головного поділу між дві державні формації за- значили ся в життю українського народу також поділи в межах тих державних формацій. Так у Росії маємо поділ на Правобічну й Лівобічну Україну: коли на Лівобічній сильніший вплив російської культури, то правобічна, яка зоставала ся під Польщею аж до упадку сеї держави, за- знала на собі більше впливу польської культури, чим на-

ближаєть ся до сусідньої Галичини. В Габсбурзькій монар- хії маємо знов найперше поділ на Україну австрійську й угорську: коли остання й досі усихає, неначе галузка від- рубана від пня, без свідомости своєї національної єдності з цілою Україною, то австрійська Україна стала до деякої міри центром усього українського життя. Вкінці й австрій- ська Україна поділена — завдяки правно-державному поді- лови Австрії на так звані „історичні краї“ (в дійсности сей поділ переважно та зокрема щодо української території є протівісторичний) — на галицьку й буковинську, які, тво- рючи кожда часть окремої правно-державної цілості (Гали- чини й Буковини), живуть до деякої міри окремим життєм.

Всі сі поділи — що инше, ніж поділ національної те- риторії, яка творить самостійну державу, на окремі провін- ції. Там поділ не роз'єднює окремих частей тої самої на- ціонально-державної цілості. Натомієць вище представлений поділ української землі, звязуючи окремі її часті з національно чужими землями й народами в одну державну чи краєву (Галичина й Буковина) цілість, піддаючи їх при тім чужим інтересам, впливає на їх розвиток роз'єднуючим способом, перешкоджає творенню одноцільного національного життя.

З сього погляду найважніший поділ між дві державні формації, поділ на Україну російську й австрійську*), при

*) З огляду на те, що українська земля в угорській державі творить тільки незначну часть України та при тім не бере участи в українським наці- ональним життєм, можна брати під увагу в Австро-Угорщині, говорючи про укра- їнське національне життє, тільки австрійську Україну.

чим, говорячи про австрійську Україну, треба мати на увазі передовсім Галичину, де український нарід витворив центр свого національного життя не тільки в Австрії, але й до деякої міри на всю Україну.

Се значінне Галичини в українськiм національнiм життiю на протязi столiття українського національного вiдродження хочемо саме прослiдити. Приводом до цього — побiч загального iнтересу такого розслiду — являється та роля, яку вiдграв Галичина в теперiшнiй вiйнi, роля предмету спору мiж Австро-Угорщиною й Росiєю, при чiм се одначе не виключно спiр за пограничну територiю, але також, i то передовсiм, спiр за краiну, яка з огляду на свiй національний характер i тенденцiї національного розвитку з одного боку та на характер внутрiшньої та внiшньої полiтики обох держав з другого — має для них особливе значiнне. Найбiльше-ж у тiм спорi заiнтересований український нарiд, — i се причина, чому ми беремо ся говорити про національне значiнне Галичини для України.

II. Полiтичне положення українського народу в Росiї й Австрiї.

По втратi державної самостiйности в формi окремих князiвств, пiд чужим пануванням, доля окремих частей української землi була рiзна, але тi державнi границi, якi їх дiлили, нiколи не творили мiж ними неперехiдного муру. Причина того лежала по частинi в слабостин тогочасної державної органiзацiї, по частинi в характерi панування чужих державних органiзацiї над українським народом: те панування було таке свiже й незмiцнене, що нiяк не могло придавити визвольних змагань українського народу та зробити його органiчною складовою частю даної державности. Сi державнi вiдносини спричинили, що мiж окремими частями української землi не було властиво національно-культурних кордонiв, якi спiнювали-б національно-культурнi взаємини, обмiну національно-культурними вартостями.

Таким національно-культурним кордоном стала аж державна границя мiж Австрiєю й Росiєю, якi подiлили мiж себе українську землю тодi, коли український нарiд був вiковим поневоленням i постійною боротьбою, як проти Польщi, так i проти Росiї до краю знесилений.

Вiд тодi обi частин України живуть у великiй мiрi вiдмiнним життєм, залежним вiд полiтичних i культурних умов їх державної приналежности. Їх національно-культурний звязок спершу неначе зовсiм переривається, а опiсля, хоч навязується ся знов зi зростом національного вiдродження, доводячи не тільки до щораз ближших національно-культурних взаємин, але також до вироблення одного національно-полiтичного iдеалу, одначе державна приналежнiсть являється в сiм процесi чинником спiнювання.

Та з другого боку приналежнiсть частин України до Австрiї, держави з захiдно-європейським, в порiвнаннi з Росiєю вищим укладом життя, спричиняє, що українське національне життє розвивається кориснiйше, нiж колиб цiла Україна входила в склад російської держави.

* * *

Загальнi умови державного життя, серед яких жила російська часть України, представляють ся в головних основах так:

Вiд 1781 р., коли останки полiтичної автономiї України скасовано, край подiлено на губернiї й заведено крiпацтво,

— Україна пiд правно-державним оглядом стала органiчною частю російської iмперiї, переходячи однаковi для цiлої iмперiї стадiї полiтичного розвитку, — отже скасування крiпацтва в 1861 р., надiї на Олександра II й розчарування, яке принесли роки реакцiї за його панування, революцiйне ферментування, яке довело до революцiї 1905-7 рр., вкiнцi — як наслiдок сеї революцiї — перехiд до формально-конституцiйного монархiзму, який одначе в своiй сутин нiчим не рiзниться вiд попереднього перiоду абсолютистичного монархiзму.

На ґрунтi сих загальних умов державного життя яро зарисовується полiтика російської держави щодо України. Абсолютистична держава, коли вона зложена з бiльше народiв, являється вже по своiй природi державою національного гнету, в якiй немає мiсця для національних прав в області правно-публичного життя. Але щодо України Росiя вела особливу полiтику з метою знищити українську національну окремишнiсть як таку, не допустити до розвитку української національної культури навіть у тих скромних межах можливостей, якi дає абсолютистичний державний лад, перетворити український етнографiчний матерiал в органiчну часть російської національности. Як усяка полiтика старається знайти для себе усправедливлення в деякiй iдеологiї, так i ся російська полiтика щодо України знайшла собі iдеологiю „національної єдности руських племен“. Насаджуючи сю „єднiсть“ на Україні, російська полiтика дiйшла до того, що указами 1863 й особливо 1876 р. забороняє вживати в лiтературi української мови, кладучи тим способом законну таму українському національно-культурному розвитку. В сiм станi, з плямою державного злочину, зоставала ся українська мова в Росiї аж до революцiї 1905—7 рр. В революцiйним вирi указ 1876 р. потонував сам собою й українська мова вiдзискала тi права, якi мала передтим, а саме право бути органом культурного розвитку в лiтературнiй області. Нових прав в області правно-публичного життя російська революцiя українськiй мовi не принесла. Натомiсць у перiодi реакцiї, який наступив вiд розв'язання другої Державної Думи, уряд старав ся й тi права обмежити, аж укiнцi, покориштувавши ся вибухом вiйни, закрав усi українськi перiодичнi видавництва.*

* * *

Габсбурзька монархiя, вiд часу приналежности до неї української територiї, переходила значно бiльше й основнiйших перемiн державного життя. Революцiя й конституцiя 1848 р., яка була наслiдком не стiльки революцiйного натиску в самiй державi, скiльки революцiйних рухiв у цiлій Европi, що правда, не змiцнила нових державних основ i цiсарський патент з 31 грудня 1851 р. привернув наново абсолютистичний лад. Одначе в 1860 р. починається ся наново конституцiйна перебудова монархiї, яка знаходить завершення в 1867 р.: подiл монархiї на двi держави, Австрiю й Угорщину, та конституцiйний лад в обох.

На сiм полiтичний розвиток не спинив ся. Поминувши меншi змiни парламентарної системи, як заведення безпосереднього вибору послiв Державної Ради населенням у 1873 р. (до того часу палата послiв складала ся з делегацiй краєвих

* Докладнiйший огляд полiтики Росiї щодо України див. в працi: Росiя й Україна. З приводу теперiшньої свiтової вiйни. Написав М. Михайленко. 1915.

соймів) і заведення загальности виборчого права через розширення його на тих, що досі його не мали (т. зв. пята курія, в якій голосували всі горожане) в 1896 р., — закон з 1907 р. заводить загальне, безпосереднє, рівне й тайне виборче право до Державної Ради, ставлячи Австрію в ряд демократичних держав Європи.

Австрійська політика в українській справі ніколи не була ясна й певна, вона все була обтяжена спадщиною польсько-українських відносин у польській державі.

Після прилучення Галичини до Австрії, в абсолюттичній періоді, австрійський уряд, рахуючи ся з тим, що польська шляхта не мирить ся з новими обставинами та мріє про відбудованнє польської держави, старав ся ослабити її, опікуючи ся українським селянством. Але ся опіка не виходила поза скромні межі тих передовсім правно-економічних реформ, на які міг здобути ся абсолютизм.

Думка протиставити польським змаганням до відбудованнє польської держави український нарід зродила в австрійських міродатних кругах плян поділу набутої з приводу упадку Польщі території на дві національні провінції, польську й українську. Виринувши в 1846 р., ся думка підперта в 1848 р. політичною акцією Українців, стала дуже актуальною, одначе в відповідній хвилі в правительстві не стало рішучости, щоб її перевести в діло. Замість того надана правительством краєва конституція для Галичини з 29 вересня 1850 р., зберігаючи обстоювану Поляками єдність краю, ділить його на три округи, краківський, львівський і станиславівський, творячи таким чином з історичної української території два округи.

Зі скасуванням усіх конституційних здобутків 1848-их років, які зрештою були тільки здобутками на папері й ніколи не ввійшли в життя, та приверненням абсолютизму австрійська політика в українській справі починає повертати на лінію польських інтересів. При конституційній перебудові держави справа поділу Галичини вже зовсім не виринає на арену політичної актуальности. Рівночасно з конституційною перебудовою держави довершуєть ся примиреннє австрійського правительства з Поляками — ціною признання польського політичного панування в Галичині.

Так австрійське правительство відсунуло від себе рішеннє польсько-українського спору на набутий при поділі Польщі території, а властиво, віддаючи політичне пануваннє на тій території в польські руки, рішило його в користь Поляків.* Аж зріст української національної свідомости й сили, що довершував ся в безнастанній боротьбі з Поляками, з одного боку й демократизація політичного ладу Австрії з другого — поставили українське питаннє в Ав-

* Докладніший огляд австрійської політики в українській справі знайде читач в моїй праці „Утвореннє українського коронного краю в Австрії“ 1915. — також по німецьки: Die Schaffung einer ukrainischen Provinz in Österreich. Von Dr. jur. Michael Lozynskyj. Herausgegeben vom Allgemeinen Ukrainischen Nationalrat. Berlin — Juni 1915.

стрії знов у ряд державних питань і заставили австрійське правительство зайняти ся ним.

Рівночасно столітнє відроджене українського національного життя, різниця між політичним положеннєм українського народу в Австрії й Росії та щораз яснійша неминучість воєнного конфлікту між Габсбурзькою монархією й Росією — висувують українське питаннє на арену міждержавних питань.

Та хоч перехід зпід Польщі під Австрію не усунув, як можна-б було сподівати ся, — польського панування з австрійської України, одначе приналежність до Австрії поставила сю часть української землі в такі політичні умови, що вона могла розвивати своє національне життя й обороняти його перед польськими змаганнями.

Стаючи конституційною державою, Австрія стала рівночасно державою національної рівноправности, заporученої артикулом 19-им основного державного закону з 21 грудня 1867 р. про загальні права горожан держави.* Правда, австрійське державне право не знає нації як підмету права та признає національні права не націям, тільки горожанам і мовам, а при тім міра національної рівноправности в практиці державного життя не для всіх народів держави однакова, але все-таки австрійська конституція дала кождому народови основу будувати власне національне життя та здобувати потрібний для сього правний простір.

Сей принцип національної рівноправности, признаний австрійською конституцією, був тою основою, на якій розвивало ся національне життя австрійської України. Сеї основи не могло відібрати українському народови польське політичне пануваннє в Галичині. Опіраючи ся на сій основі, український нарід у міру зросту своєї свідомости й сили здобував собі також щораз більшу міру національної рівноправности в державі.

Таким чином конституційний лад австрійської держави загалом і принцип національної рівноправности в австрійській конституції зокрема дав українському народови в Австрії змогу розвивати своє національне життя. В Австрії український національний розвиток не мав проти себе держави як такої, — як у Росії, — навпаки, державний лад признавав йому законні основи. Коли-ж український нарід і мав проти себе польські змагання, які знаходили признаннє австрійського правительства, то австрійський державний лад з одного боку клав деякі межі тим польським змаганням, з другого давав українському народови законну змогу боротьби проти них.

Др. М. Лозинський.

* Перші два загальні устуні сього артикулу звучать:

„Всі народи держави є рівноправні й кождий нарід має право, котрого не можна нарушувати, зберігати й розвивати свою національність і мову.

„Держава признає рівноправність усіх краєвих мов у школі, уряді й публичнім життю.

На стації.

Поспішний поїзд гнав у сторону Будапешту. На першій стації поза Віднем затримав ся чомусь довше. На других шинах стояв другий поїзд. Довгий, предовгий ряд товарових возів. Через маленькі закратовані віконця в горі виглядала маса цікавих очей. Видно російські військові шапки. „Russen, Russen“ — заговорив нараз наш увесь поїзд і в одній хвилі посипали ся

десятки папіросів, яблук, булук, хліба. Головно папіроси! Ізза крат висунули ся десятки рук.

— „Дякуємо, дякуємо, пан“ — чуо якийсь голос.

Переді мною „унтер“ з лагідним, добрим обличчєм, з усміхненими очима.

А відкіля, дядьку? — кричу.

„Зпід Умані, пан — п'ять місяців від мая сиділи ми в Тухлі в Галичині, а тепер узяли нас усіх унтерів і везуть кудись.“

— Самі Українці між вами, чи є й Москалі?

— У відповідь заговорив увесь віз, — я з херсонської, я з подільської, зпід Гайсина, а я з Винниці — самі Українці, немає Москалів. Зав'язуєть ся розмова. Подорожні тимчасом далі кидають подарки. Сильний вітер уносить їх і розкидає по землі. Простягнені руки полонених даремно силкують ся їх уловити. Розпука з обох сторін.

Надбігає залізничник. Збирає папіроси, яблука та все инше добро, спинаєть ся на віз і подає полоненим. Подорожні Німці та Мадяри дякують йому.

„Пан, пан“ — кличе на мене мій унтер зпід Умані, чи се всі „руські“, що їдуть там у поїзді?

Ні одного тут „руського“ немає, — відповідаю, — се Німці та Мадяри.

З недовірем споглянув на мене унтер — „та невжеж? — а чому ж дають нам папіроси й яблука?“

Вони-ж не вороги вам, а тільки вороги вашого начальства. — „А начальство казало, що вони, ті „Германци“ всіх нас поріжуть, а вони нам папіроси“ — гм, гм — похитав мій унтер.

„А ви, пан, також Німець?“

— Ні, Українець, як і ви.

Ми розговорили ся вже про наші справи. Не докінчили, бо наш поїзд пішов далі.

Відень, падолист, 1915.

Др. Л. Ганкевич.

На Полісся.

Московське „Русское Слово“ містило в падолисті цікаві листи свого кореспондента Поляка Цвятковського, що з доручення редакції перебув півтретя місяця в околицях, зайнятих німецькими військами. Звідси виймаємо декілька цікавіших місць.

Після холмської пустині волинські пропасти й багна видавали ся мені сливе обіцяною землею. Я йшов тою щасливою стороною, на якій по відступленню нашої (російської) армії не було ані одного важнішого бою, а війна зазначила ся тільки дрібними стрілами в лісах між нашою кінницею, а ворожими стежками. За більшим селом Г., три чверти населення котрого виїхали до Росії, зачинали ся величезні ліси, в які запускати ся самому не стало відваги й тому постановив я взяти провідника, жвавого сільського пастуха, що знав ліс з усіма його доріжками та стежками на яких 40 верстов кругом, як улиці свого рідного села. (Дальшу частину сконфіскувала російська цензура). Приходило ся нам йти з великою обережністю.

Завдяки сухому літу можна було перейти до деякого ступня через найглибші болота, очевидно для тих, що живуть серед них і знають усі вовчі сліди.

— Не стрічали ви тут Австрійців? — спитав я провідника.

— Ні, паничу. Хиба Австрієць сюди полізе?

— А куди ми тепер ідемо?

— До М.

— Се велике село?

— Як, то ви не знаєте села М.? — Зовсім здивовано спитав мій провідник. — Я ще зроду не бачив людини, що не знає М. М-ські хлопці — дуже буйний народ у нашій окрузі, нікого не боять ся. До них навіть і справник не їздить ніколи. Ніяких податків не платять.

„Ми, — кажуть, — вільні Поліщуки й нікого знати не хочемо та нікого не боїмо ся“. Ходять на лови, бють ведмедів і самі собі господарями.

У вільних Поліщуків.

Дороги до М., щиро сказавши, немає сливе ніякої. Ми йдемо по ледви замінній борозні, як тут називають, „сліпий стежці“, що то никне в болоті, то розділяєть ся в ріжні сторони, аж заведе до темного відвічного бору. Село виринуло зовсім несподівано зза ліса та вразило мене своїм спокійним, мирним виглядом. По вулицях бродили безроги,

кури та відзивали ся корови й бляляли вівці. Здоровезна боса жінка скрипіла коромислом „журавля“. Все дихало спокоєм села й (тут сконфісковано). Ми вступили в першу хату, щоб купити молока.

— А звідки ви будете? — спитав широкоплечий патлатий мужик — господарь.

Я щиро оповів йому про свій намір дістати ся до Росії й мужик обіцяв мене провести.

— Багато народу виїхало з вашого села? — питаю.

— Від нас ніхто не виїхав. За чим нам виїздити? Наше село на болотах. Сюди й сам чорт носа не покаже.

Оттаке було се вільне поліське село й його мешканці. За М. ще одна поліська несподіванка.

Дорога до В. лежала просто на схід. Зійшло сонце й я рішив поспробувати сам орієнтувати ся в лісі по сонцю. Очевидно, я дуже скоро збив ся з доріжки та блукав сливе до вечера. Зовсім несподівано я вийшов на широку поляну, на якій мальовничо розкинуло ся велике, гарне село. На вулиці стрічаю жінку й неспокійно допитую ся:

— А що, є в вас у селі Німці?

Баба видивила ся на мене, не розуміючи:

— Які Німці?

— Ну, щож, хиба ти Німців не знаєш? Таж то ті, що корови та коні рабують, — стараю ся вияснити малотямучій жінці. Вона нічого не розуміє.

— Ні, не бачила.

Тепер прийшла не мене черга дивувати ся.

— Як, зовсім не бачили?

— Зовсім не бачила, — вперто відповідає жінка та звертаєть ся до мене з запитом:

— Та на якого чорта вони мені потрібні?

Не знаю, що відповісти жінці.

— Та якже се село називаєть ся?

Жінка називає одну з безчисленних „Вульок“, яких розкинено в тій часті Полісся мало не до сотки.

— А ви звідкіля йдете? — зі свої сторони питає жінка.

— З М.

— А хтож вам, паночку, таку дорогу показав?

Ви зовсім в противну сторону йдете. До В. звідси — ще „геть-геть два чики та гуляй“. А з М. проста дорога, 15

верстов з додатком. Щасливе село, де не „бачили ще Німців“, жило таким спокійним безжурним життям, як і село Мишанець. Постановляю заночувати, задалегідь тішу ся передсмаком ситої вечері.

І справді не завів ся. За вечерею розговорив ся я з мужиками.

— А чи Варшава, паночку, зайнята Німцями? — питають мене наївно.

— Давно. А ви того не знали?

Пімста гір.

(Правдива подія).

Стояли могуті, чорні, свідомі свого масштату. Ніхто не заглядав в їх недоступне нутро, ніхто не бажав довше між ними мешкати. А коли загнав ся який відважний стрілець за їмзою, що була їм одинокою товаришкою, то часто плавив життям за свою відвагу. Бо тоді зривала ся буря гніву з їх високих вершків, зривав ся вихор, що в шалених, диких ударах зривав камінне й валив у долини, ломив дерева та страшним гураганом природи впадав на стрільця і вбивав житте так, що ніхто не знав, де, коли й як...

Сей вихор, їх відвічний коханок, грав ся з ними в темні, бурливі ночі в збожеволілих вирах пристрасти, то під вечір тулив ся до них тихим, любовним почуванням, а часом зависав на їх устах і притихав в уповаї. Тоді велика тишина залягала цілу околицю, тоді чути було в просторі святу хвилю радості, святочний настрій весілля. Тоді радість була в природі без голосу, сміху, слів...

Віки минали, по цілій землі розплило ся людське племя, вдирило ся на найвищі шпилі, лиш отсе гніздо стало недоступне, грізне, бо відстрашує вже самим своїм видом. Та одного дня показали ся люде, валили дерева, щоби пробити дорогу серед відвічних буків і смерек. Дійшли до лінії, де зачинали ся бездеревні, голі скелі й серед громів динамітових експльозій вели дальше своє діло.

Задріжали скелі. З їх ран сипало ся розторожене динамітом камінне, а слідом тих ран зачала посувати ся болюча течія голого, свіжого, рівного шутру, що невпинно, звільна підносила ся до самих вершків і мов страшний рак точила невинні, сніжні груди, до яких від віків свобідно тулив ся вільний гірський вихор. Нераз збожеволілий з болем боронив свого царства, обсипував зайдів каміннем, градом, снігом, — ніщо не помагало... Тоді зболілий тулив ся до покалічених грудей і ридав. Опісля зривав ся, летів у долину, де чорними обрисами шумів бір. А той шумів: пімсти, пімсти!...

На плаю кінчила ся дорога й там збудували закоми, обсадили людми, поставили гармати й кільчастим дротом обмотали скелю.

— Та звідки нам знати?! Глухо тут. Ми й самі тепер не знаємо, хто ми такі: чи Німці, чи Австрійці, чи як передше „Росіянами“ лишили ся. Не бачимо ні наших козаків, ні Німців, ані Австрійців.

Таких „неутральних“ сіл мені довело ся стрічати на своїм шляху чимало. Ну, що правда, я бачив тільки саму найменшу часть тих безчисленних неутральних місць, куди не дібрати ся ніякому ворогови. Дрімучі ліси та непрохідні багна міцно стережуть їх спокою.

І від того часу гук гармат і крісів, крик людського болю та тріумфу, тріск іранатів, що розбивали в сотки куснів камінне, бороли ся з задиханим свистом вітрів і гомоніли над ними своїм спокоєм і рішучістю, а в долинах викликували більше страху та тривоги.

Людина побідила!

Відвічні гори дивили ся на ту боротьбу коханка з ворогом. В осени з журби счорніли, а опісля зблідли й їх лице виглядало як одно сніжне поле, на яким грали ся в вечері, немов висміваючи, зависні проміні заходячого сонця. Тоді гори червоніли наче кров... Наче кров, що текла з пошарпаних іранатами людських тіл, що дня валила ся в сніг і плямила його пурпурою...

На латинське Різдво зривав ся вихор до останньої боротьби. Через три дні сипав снігом і засипав дорогу, через три дні змивав дощем ненависні рови, через три дні перемагав ся з ворогом. У самий святий вечір кинули ся люде, не зважаючи на страшну сніжну бурю, на себе. Гармати приглушили вихор, експльозії іранатів і бомб розторожили тьму й через три години скаженів кривавий бій і тисячі лягли.

Не було побіди. Обі сторони подали ся на свої становища в бараки, притихла людська боротьба, тільки вихор рвав ся дальше в останній розпуці.

Люде лягли по страшнім бою, де хто міг, і заснули важким сном...

Тоді гора прийшла коханкови в поміч. На вершках загомонів страшний тріск мас снігу й каміння, котрі обірвали ся, вихор ударив зі страшною силою на сплячих ворогів, — а на табор, на закоми й гармати, на дорогу, на кільчасті й телефонічні дроти звалила ся з нечуваною скорістю невмолима пімста гір, засипуючи та вбиваючи все, що живуче.

Прийшов ранок... Не було боротьби, не було гуку гармат, не текли потоки крові.

Велика могила лежала тихо, наче в сні. Над нею підносили ся в небо побідні вершки гір, що заснули разом з вихром, а які будили до життя червоні, криваві проміні сонця.

Волод. Гадзінський.

Вісти.

Українська часопись у мадярській мові.

Від нового року виходить у Будапешті під редакцією д-ра Гіядора Стрипського часопись, присвячена всесторонньому оглядові українсько-мадярських інтересів, під назвою „Ukránia“ (Українські справи). Ukrán—Magyar kapcsolatok szemléje (Огляд українсько-мадярських відносин). Українці й Мадяри мають цілий ряд спільних інтересів: політичних, культурних і господарських. Для їх вияснення перед угорською суспільністю та для пропаганди спільних інтересів виходить саме спеціально тим справам присвячений тижневик з такою програмою:

а) Історія, географія, етнографія, духова й господарська культура України;

б) Інтернаціональне й народньо-господарське положення Українців з мадярського становища;

в) Угорсько-українські історичні взаємини (історична доля загалом, політичні союзи, постаті угорської історії в українській народній поезії (король Матей, Ракоці, Кошут);

д) Українська й мадярська музика;

е) Українсько-мадярські наукові взаємини (праці в українській мові про Угорщину та праці в мадярській мові про Україну);

ж) Українсько-мадярські літературні взаємини (Мадярське письменство в українській літературі, українське письменство в мадярських перекладах, бібліографія українщини у Мадярів і мадярщини в Українців).

У журналі беруть участь: Міклош Семере, ціс. кор. камеральник, Лайош Таллоці, секційний шеф міністерства заграничних справ, др. Арпад Берцік, міністеріальний радник, Імре Водічка, опат, міністеріальний секретарь, співредактор часописи, др. Антін Годинка, професор університету, др. Аладар Баллагі, проф. унів., др. Енев Чолнокі, проф. унів., др. Генрік Марцалі, проф. унів., др. Лайош Садецькі, проф. ун., др. Геза Цірбус, проф. унів., др. Шандор Маркі, проф. унів., др. Золтан Гомбоч, проф. унів., Арпад Земплени, поет, Балінт Варга, проф. унів., Імре Тімко, геолог, др. Дюла Шебештен, директор „Національного Музею“, др. Жігмонд Баткі, кустос „Нац. М.“, др. Іштван Дерфі, кустос „Нац. М.“, др. Дердь Кемень, кустос „Нац. М.“, др. Тіболт Шмідт, проф. Дердь Подградский, о. Калман Жаткович, проф. Іштван Семан, проф. Золтан Кодалі, проф. Бела Барток, проф. Янош Шепревді, проф. др. Аврел Літке, проф. др. Дюла Принц, проф. др. Дюла Немет, проф. др. Імре Шебевк, тімн. проф. Мігаль Мункачі.

Передплата річно 20 К, піврічно 10 К, чвертьрічно 6 К. Адреса: Ukrania szerkesztősége I., Lógodi-utca 5.

З огляду на те, що з фінансових причин ледви чи можливе буде відвзаємнити ся Українцям видаванням окремого органу, присвяченого такій чи подібній програмі, яку поставила собі „Ukránia“, дуже бажано, щоб українська преса як найбільше уваги присвятила порушеним питанням у програмі часописи „Ukránia“.

З'їзд російських поступових діячів про політику Росії супротив Українців у Галичині.

Подаємо за „Украинскою Жизнью“ (NN 8—9) таку незвичайно цікаву резолюцію, прийняту на з'їзді поступових діячів про політику російського правительства супротив Українців у Галичині:

При зайняттю Галичини російські власти повинні були віднести ся з особливою увагою й обережністю до всіх культурних придбань населення, близького нам по національності, східної половини сеї провінції. Да того права окупаційної власти та положення населення означає докладно міжнародне право, згідно з котрим (ст. 36 і 56 гагської конвенції 1907) життє й маєток, релігійні переконання й виконувание релігійних обрядів, а також інституції, присвячені культури, добродійности, народній просвіті, штуці, науці зостають ся недотикальними. Сі засади міжнародного права, як і міркування політичної доцільности, принесено в жертву вузьким змаганням воюючого націоналізму. Під впливом партійних поглядів, висловлених націоналістами в Державні Думі, котрі зіхали ся у Львові, зроблено пробу систематичного винародовлення українського (русинського) населення Галичини.

З перерваннем діяльности давніх інституцій Галичини та з припиненням конституційних гарантій, котрими користувало ся її населення згідно з австрійськими основними законами, явила ся для власти можливість вмішати ся в приватне та громадянське життє населення... Сю можливість використали російські урядники в повній мірі. Їх поведення позбавило зовсім в очах населення пошани й довіри до російської управи, а обрусительні міри націоналістів викликали в нім озлоблення й ненависть. Замкнуто всі інституції, котрі мали який небудь звязок з національним самоозначенням населення: українські наукові інституції та просвітні організації, українську пресу, бібліотеку, музеї, клуби, вкінці всю сітку кооперативних економічних інституцій. Піддержу-

ючи одну з політичних партій, котрі вели боротьбу в краю, партію москвофілів, адміністрація покорисувала ся її партійними інституціями й органами, щоб почати русифікацію місцевого українського населення. Для сеї самої ціли зроблено проби витворити кадри російських учителів і замінити українську народню школу російською.

Хоч воєнна управа й рада зразу віднести ся до української інтелігенції „вижидаючо“, але місцева горожанська власть стала скоро знярядом у руках впливових москвофільських діячів для покінчення давніх партійних порохунків. Почали ся арештовання місцевих діячів, починаючи від митрополита Шептицького, а кінчаючи українською інтелігенцією. Всіх, котрі не встигли втікти, арештовано та заслано. Тоді-ж пороблено цілий ряд заходів вплинути на релігійні переконання українського населення. Місцева власть ухвалила зразу відносити ся толерантно до уніятської церкви та не допускати насильного навернення уніятів на православє. Та помяту перестали заховувати міри, які власть прийняла. Як найшвидше заведення православя стало черговою задачею націоналістів на чолі з єпископом Евлогієм. Покинені парохії займали православні священники, а уніятських священників, що зостали ся на місці, виселили в далекі губернії Росії.

Політику націоналістів проваджено зі збільшеним запалом і на російській Україні. Українську пресу в Росії також закрито, а друк нових книжок в українській мові заборонено. Визначні діячі, як напр. проф. М. Грушевський, підпали переслідуванню й адміністративному заслання. Почало ся переслідуванню й против інших проявів українського національного життя, котрі давно вже одержали своє право громадянства, напр. против українського театру...“

Памяти О. Русова.

В 279 ч. „Рѣчи“ з 23 жовтня с. р. помістив М. Могиланський глибоко та щиро відчутий некрольоґ О. Русова. — О. Русов — читаємо там — був визначним земським статистиком, громадським діячем, гарячим українським патріотом (не вважаючи на своє московське походження), але перш і більше всего людиною рідкої душевної краси... Останніми роками проживав О. Русов у Києві й викладав у „Комерційній Інституті“. Свої виклади оголосив у двох підручниках „Краткій обзоръ развития русской оцѣночной статистики“ та „Краткая энциклопедія земскаго дѣла въ его историческомъ развитіи.“ О. Русов був учасником українського руху з кінця 60-их років і стояв близько первопочинів земського руху, будучи в приятельських зносинах з його визначними діячами. А. Карпинським, А. Ліндфорсом і ин. Через декілька тріліть був борзеньським повітовим земським гласним і чернігівським губерньським земським гласним з борзеньського пов. Одначе тим не вичерпуєть ся його громадська діяльність. Усюди, куди-б його не кинула доля й улюблена статистика, О. Русов ураз із жінкою ставав у центрі громадського життя, приймаючи безпосередню участь у громадській діяльності місцевої інтелігенції, що-б то не було, громадська бібліотека, український гурток, чи яке небудь літературне підприємство. Багато роботи напр. вложив О. Русов у розвиток бібліотек, що процвітають у Чернигові, Херсоні й Харкові.

Русов органічно не міг жити без громадського діла й його не можна було поставити в таке положення, де він опусти би руки. Відрваний противностями життя від одного діла, він брав ся до другого, пристосовуючись до умов, які для інших були-б неможливі. В роботі шукав він змигчення свого особистого горя. Завжди зайнятий понад міру своїми безпосередніми обовязками, він таки проявив цілу безліч ініціативи та вкладав багато труда в здійсненню починів громадського характеру. В 90-их роках напр., працюючи над описом чернігівської губернії, він організував статистичний опис „Воздвиженської ярмарки в Чернигові“ й опрацював потім висліди того опису. Не можна не згадати про його постійне співробітництво в ставленню українських аматорських вистав, що відіграли важну ролю в розвитку українського театру та принесли поважний дохід на покриттє культурно-

просвітних видатків на провінції. О. Русов був сам визначним актором комічних сцен („Мартин Борула“, „Наталка Полтавка“, „Сто тисяч“ і б. и.). О. Русов не хотів нічого чути про відпочинок і вже тяжко недужий займав ся перенесенням „Комерційного Інституту“ до Саратова. Хоч йому з трудом приходило ся переходити з одної кімнати до другої, він ані не думав покидати свого діла так, що, ледви ди-хаючи, добив ся вже до Саратова, звідки й прийшла незабаром сумна вістка про його смерть.

Французький ігнорант.

Гаврило Ганоту (Hanotaux), член академії й колишній міністер заграничних справ, уважаєть ся у Франції за знаменитого історика. Тепер видає він „Ілюстровану історію війни 1914 р.“, а в 15 зошиті сеї історії находить ся мапа, про яку говорить ч. 4—5 льозанського журналу „Revue Ukrainienne“: „Здавало ся-б що, письменник такого імени вибирає старанійше свої документи, а все-ж находимо ми тут карту, нарисовану Лягранжом, на якій стрічаємо найгрубіші помилки. Так бачимо в середині України, між Доном і Дніпром, великий простір, де живуть Грузини; далі межі Дніпром і Бугом знову великий білий простір, мешканці котрого мають бути Грузинами. А тимчасом у цілій європейській Росії немає ніодної місцевости, яку заселяли-б колись Грузини. Вони живуть тільки в Закавказщині межі Чорним і Каспійським морем“.

Боротьба за автономію України.

Російські вищі воєнні власти заслали, — як доносить „Кіевская Мысль“, — Івана Миколайчука за пропаганду ідеї автономії України до іркутської губернії на цілий час тривання війни. Сей факт як найвиразнійше характеризує недорічність російських теревень про те, що на російській Україні загалом немає Українців і що між ними немає ніяких національно-політичних змагань.

Володимир-волинські Українці в австрійського окружного команданта.

В ново-іменованого австрійського окружного команданта полковника Домбровицького в Володимирі-Волинським явили ся дня 23 грудня в імени українського місцевого населення член міської управи Євген Черановський й один з найвидатнійших міщан Іван Березовський і, запевнивши його про льояльне становище Українців супроти нового ладу, предложили домагання українського корінного населення в справі заснування українських шкіл і в справі задоволення духових потреб, указуючи на те, що досі не засновано в окрузі ні українських шкіл, ні не введено в житте ні православних ні греко-католицьких богослужень. Відповідь нового команданта, полк. Домбровицького, який впрочім підчеркнув, що військова управа стоїть осторонь від політики, була доволі прихильна та велить сподіватись, що новий окружний командант володимир-волинської округи, йдучи по лінії інтересів Австро-Угорщини, зберігатиме повну рівноправність українського корінного населення.

Перша українська часопись на українських зайнятих землях.

З 72 ч. ввели троязичні „Lucker Nachrichten — Łuckie Nowości—Луцькі Новости“ (чому не „Новини?“) відрядну зміну, бо на місці російського тексту дали український, але аж на третім місці, хоч Волинь чисто-українська територія.

Присудом полевого суду німецького генерал-губернаторства в Варшаві засуджено австрійського горожанина Юлія Кротохвіля за шпіонажу проти німецького війська на кару

смерти, Присуд виконано дня 14 грудня 1915 р. в Варшаві. Оцей присуд оголосив варшавський генерал-губернатор у пресі.

Статя проф. М. Грушевського у ньюйорському „Таймсі“.

Відому статю проф. Михайла Грушевського про українську історію, поміщену по французьки в „La Revue. Politique Internationale“ переклав був англійський публіцист Джордж Рафалович на англійську мову та видав її окремою книжечкою в Лондоні. Частину сеї розвідки видруковано тепер у грудневім випуску ньюйорського Таймса („Current History“).

Горемикін не хоче листувати ся з Родзянком.

Російські часописі доносять: „Голова Думи Родзянко звернув ся перед тижнем з листом до голови ради міністрів Горемикіна, питаючи його, коли правительство має намір скликати Думу, але й досі не дістав Родзянко відповіді на сей лист.“

Українська справа в румунським парламентах.

В останніх днях порушено в румунським парламентах декількома наворотами вагу українського питання, скоро тільки заговорено про грозу з російського боку для Румунії. Й так бесарабський Румун Стере промовляв гаряче за тим, аби Румунія взяла собі до серця долю Бесарабії та стала по стороні центральних держав. З одної книжки російського міністра навів бесідник доказ, що Росія хоче прилучити й Румунію. В своїй бесіді вказав він на російську перафідію в політиці супротив Українців. Ще більше заслугує на підкреслення, що один з найбільших румунських русофілів Таке Йонеску признав у своїй мові відкрито, що коли Румунія забере в війні Бесарабію, потребує України для її оборони. Так поволи приходять румунські провідники до тих думок, які висловив „Союз визволення України“ ще в осени 1914. р. в своїм „Поклику до румунського народу“.

Відчит д-ра Фалька Шуппа про Болгарію.

Головний секретарь товариства німецьких пособників українських визвольних змагань „Вільна Україна“ др. Фальк Шупп мав з великим успіхом 15 грудня в Франфурті над Майном виклад про Болгарію в світовій війні на дохід Червоного Хреста в Болгарії. Сю нагоду використав п. др. Фальк Шупп і для познайомлення з працею повищого товариства, як і з працею „Союзу визволення України“ та найшов там між високими особистостями знамените зрозумінне її.

Відзначення Українських Січових Стрільців.

Боева Управа подає до відома: В признанню за хоробрість супроти ворога уділено срібну медалю хоробрости II класи офіцерським аспірантам У. С. С.: Василеві Панчакови, Антонови Калинцеві, дрови Осипові Суховерському, Петрові Пасіці й Юліянови Назаракви; підофіцерам У. С. С.: Омелянови Білинському, Степанові Фоменкови й Василеві Мицикови — та стрільцям: Матвієви Загаєвичеві, Іванові Семанюкови, Панькови Чортоломному та Дмитрові Маслесви. Бронзову медалю хоробрости одержали офіцерські аспіранти У. С. С.: Омелян Волосянський, Юліян Назарак, Микола Загаєвич і Станислав Мажевський (командант чети при кінноті); підофіцери У. С. С.: Степан Дацків, Степан Смольницький, Віктор Коваль, Степан Олійник, Остап Бабяк, Осип Ярем, Августин Болехівський, Богдан Збудовський, Микола Урбанович, Олекса Роздольський і Михайло Коцюба, та стрільці: Василь Вовк, Микола Корольчук, Андрій Вінтонюк, Роман Харамбура, Дмитро Колісник і Дмитро Копельчук.

Під свята.

Серед численних покликів, звернених до української громади, на особливу увагу заслугував би поклик президії „Союзу визволення України“ в справі жертв книжками та грішми для полонених земляків з російської армії.

Кожного дня приносить почта численні письма від полонених з прошенням книжок у рідній мові й кожного дня адміністрація видавництва „Союза“ висилає цілі стоси літератури, заспокоюючи духові потреби тих, хто найбільше цього потребує.

Слід тут пригадати, що від довшого часу „Союз визволення України“, де тільки міг і наскільки міг, — закупував українську літературу для поширення серед полонених, а крім того видав власним накладом сотні тисяч примірників ріжних книжок.

Але тепер, як закуплені книжки, так і власні видання на вичерпанню, засобів на дальше видання нових книжок немає, а попит на рідну книжку серед полонених щораз зростає.

Не потребуємо тут говорити, якої великої ваги справою є — ширення корисної національної літератури серед полонених — російських Українців!

І не сумніваємося, що українська громада зрозуміє се та щедрими жертвами допоможе „Союзови“ підтримати далі розпочату з великим накладом праці та гроша роботу національного освідомлення своїх земляків.

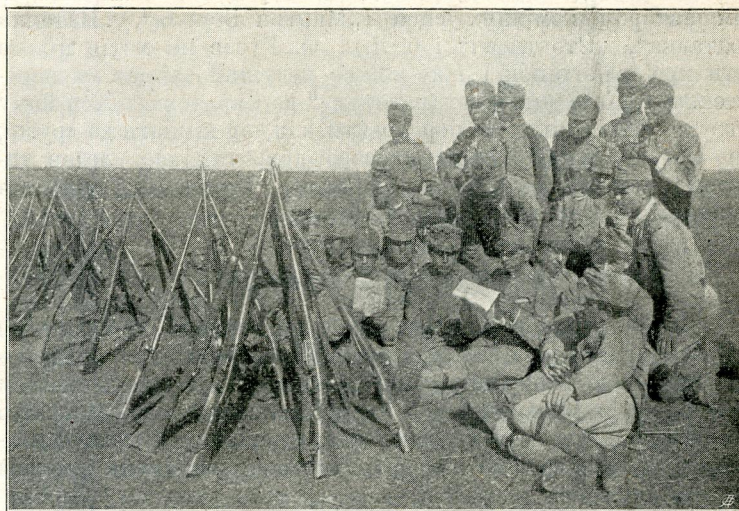
Багато в краю знайдець ся інтелігентних родин, які не комплетують систематично родинних бібліотек, але мають багато ріжнородних книжок і могли-б для доброї справи пожертвувати сї przypadкові збори.

Не мало є в краю і громадських організацій, як читальні „Просвіти“, Січи, Соколи, які свої маленькі бібліотеки, без особливої для себе шкоди, а з користю для національної справи, могли-б відступити для полонених.

Але багато книжок треба купити й на се потрібні гроші. Тут знову громадські організації, а особливо священство, скорше ніж хто инший, можуть прийти з помічю.

Найбільша є потреба в творах красного письменства, особливо за повним Кобзарем кожний полонений добиваєть ся. Дуже потрібні видання з історичної області, спеціально популярні історії Аркаса та Грушевського. Є також великий попит на видання з господарства, політичної економії, кооперації. Виключені від поширення видання, друковані галицькою етимольогією. Видання, друковані російською ярижкою, можуть бути.

Посилки в книжках і грошах адресувати до адміністрації „Вістника Союзу визволення України“ Wien VIII, Josefstädterstrasse 79.

„Вістник Союзу визволення України“ серед Українських Січових Стрільців. (Знімка д. Іванця).

Купуйте отсі дешеві видання „Союза визволення України“:

Тарас Шевченко. Кобзарь. Вибір поезій, випуск I. і II. Відень, 1915. Ціна кожного вип. брош. 1 кор., в оправі 1 кор. 40 сот.

Відомости про російську Україну (Січовим Стрільцям). Царгород, 1915. З друкарні „Союза визволення України“. Ціна 15 сот.

Сім Пісень. Гостинець для українських воїв від „Союза визволення України“ (з нотами). Ціна 20 сот. (При масових замовленнях знижка 25%).

На переломі. Календарь „Союза визволення України“ на рік 1916. Відень, 1915. (Незабаром вийде з друку). Ціна 1 кор. 20 сот.

Др. Володимир Левицький. Як живеть ся українському народови в Австрії. Відень, 1915. Ціна 20 сот.

Др. Вол. Старосольський. Національний і соціалний момент в українській історії. Відень, 1915. Ціна 10 сот.

Др. Л. Цегельський. Самостійна Україна. Звідки взяли ся і що значать назви „Русь і Україна“. З картою України. Відень, 1915. Ціна 30 сот.

{ Б. Лепкий. Чим жива українська література? } Відень, 1915.

{ В. Сімович. Короткий огляд укр. літератури. } Ціна 20 сот.

„Великий Лях“ Т. Шевченка. З передмовою й поясненнями д-ра В. Сімовича. Відень, 1915. Ціна 30 сот.

Проф. М. Грушевський. Як жив український народ. Коротка історія України. З малюнками. Царгород, 1915. Ціна 50 сот.

Богдан Заклинський. Що треба знати кождому Українцеві? Відень, 1915. Ціна 20 сот.

Українські колядки. Друге видання. Відень, 1916. Ціна 20 сот.

Всі видання можна набути в адміністрації видань С. В. Укр. Wien, VIII, Josefstädterstrasse 79, II. Stiege, Tür 6. Книгарням знижка 25 процент. Гроші просить ся висилати з гори переказом або почтовими марками.

Зміст: До наших передплатників і прихильників. — У другий Святий Вечір. — М. Опока. Рік тому (Спогади У. С. Стр.). — А. Крушельницький. Між окопами. — Гуцульська Мати Божа. — З поезій У. С. С. Юри Шкрумляка: На Христове Різдво, Ворони крачуть, Сміх Отруї. — Др. М. Лозинський. Галичина в життю України, I. — Вступ. II. Політичне положення українського народу в Росії й Австрії. — Др. Л. Ганкевич. На стації. — На Полісся. — В. Іадзінський. Пімста гір. — Вісти: Укр. часопись у мадярській мові. З'їзд російських поступових діячів про політику Росії супротив Українців у Галичині. Памяти О. Русова. Французький ігнорант. Боротьба за автономію України. Володимир-волинські Українці в австрійського окружного команданта. Перша українська часопись на українських зайнятих землях. Русофільська вшепольська орієнтація. Статя проф. М. Грушевського в новийореській „Таймс“. Юремікін не хоче листувати ся з Родзянком. Відчит д-ра Фалька Шуша про Болгарію. Відзначення Укр. С. Стр. — Під свята.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.
З друкарні Адольфа Гольцгавена у Відні.